

Na zaključku posvetovanja so udeleženci sprejeli posebno izjavo o položaju slovenske in hrvaške narodne manjšine v republiki Avstriji. Izjava je bila posredovana tudi v nemščini in angleščini, da bi lahko prodrla tudi med tujo javnost. V njej so udeleženci obsodili avstrijsko manjšinsko politiko, jo dokumentirano prikazali skozi ves čas po vojni in na koncu dodali še zadnja dognanja posvetovanja o zadnjih dveh zakonskih osnutkih.

Le nekaj mesecev po posvetovanju sta oba prireditelja izdala zbornik predavanj s posvetovanja. V njem so vsa predavanja, uvodna beseda dr. Janka Jerija, apel na zavestne sile Avstrije Josipa Vidmarja, izjava udeležencev posvetovanja in takoimenovane ugotovitve posvetovanja, v katerih so sintetično povzeti najbistvenjši elementi in dognanja predavanj. Zbornik je izšel v originalnih jezikih (slovensko-hrvaško) ter v nemščini in angleščini pod naslovom *Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji (Suvremena pitanja... — Aktuelle Fragen... — Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria)*. Na koncu publikacije sta dodana zemljevida, ki prikazujeta upravno razdelitev Koroške s slovenskim ali mešanim prebivalstvom po stanju z dne 1. 1. 1973 in hrvaška naselja na Gradiščanskem in v njegovi okolici.

Namesto pohvale naj za zaključek našega poročila povemo le, da so predlogi zakonskih osnutkov danes postali že zakoni, ki se v ničemer ne razlikujejo od zakonskih osnutkov. Vsa dognanja posvetovanja torej veljajo tudi za nove zakone, vsa predvidevanja predavateljev in razpravljalcev pa se vsak dan bolj uresničujejo. Dognanja ljubljanskega posvetovanja o sodobnih vprašanih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji so s sedanjim dogajanjem na Koroškem stoddostno potrjena.

Dušan Nečak

ZBOROVANJE OB 125-LETNICI ROJSTVA SIMONA RUTARJA

V soboto, 9. oktobra 1976, tri dni pred 125-letnico rojstva zgodovinarja in zemljepisca Simona Rutarja (rojen 12. oktobra 1851 v vasi Krn pod goro istega imena na Tolminskem), se je pričela v Tolminu dvodnevna proslava tega jubileja. Prvi dan je bil namenjen znanstvenemu srečanju, ki naj bi osvetlilo mnogostrano Rutarjevo delovanje, drugi dan je bilo na sporedu odkritje spomenika (Rutarjev doprsni kip, delo akademskega kiparja Negovana Nemca iz Bilj) ter strokovni izlet za udeležence zborovanja po Baški grapi do Ruta. Celotno prireditev sta pripravila Goriški muzej ter Kulturna skupnost Tolmin v tesnem sodelovanju z društvi slovenskih arheologov, etnologov, geografov in zgodovinarjev.

Na delovnem programu prvega dne Rutarjeve proslave je bilo v dopoldanskem in popoldanskem delu 6 referatov, ki so predstavili slavljenca kot zgodovinarja, zemljepisca, arheologa in konservatorja (tako v Sloveniji kot v Dalmaciji), narodopisca in domoznanca rodne Tolminske. Zborovanje, ki mu je v obeh delih prisostvovalo okoli 60 ljudi, je v imenu skupščine občine Tolmin pozdravila podpredsednica skupščine Jožica Jarc. Večjo udeležbo zborovalcev je najverjetneje preprečilo nekoliko izjemno stanje, v katerem se je Tolminska znašla po potresnih sunkih v mesecu maju in septembru. Lahko še omenimo, da je bila proslava prvotno načrtovana za 22. in 23. maj 1976, nato pa je bila zaradi neposrednih razmer po prvih potresnih sunkih prestavljena na jesen.

Prvi referat zborovanja je bil prikaz in oznaka Rutarjevega zgodovinarskega dela. To temeljno vejo Rutarjevega življenjskega dela je obravnaval univerzitetni profesor dr. Bogo Grafenauer: »Mesto Simona Rutarja v slovenskem zgodovino-pisju«. Obravnava prof. Grafenauerju ni bila povsem nova, saj je o tem v nekoliko poljudnejši obliki govoril 21. maja 1972 pred Rutarjevo domačijo v Krnu ob priki izida ponatisa »Zgodovine Tolminskega«. Referat je po prikazu osnovnih črt slovenskega zgodovino-pisja posvetil posebno pozornost Rutarjevi generaciji zgodovinarjev, ki je pri Slovencih zakoreninila profesionalno zgodovino-pisje za razlik od amaterskih poskusov prejšnjih dob. Določil mu je mesto v skupini tistih šestih najpomembnejših slovenskih zgodovinarjev, ki so rojeni okoli leta 1850 pričeli ustvarjati že v drugi polovici sedemdesetih let. Prvak med njimi je bil dr. Franc Kos, pa vendar si je tudi Rutar zaslužil mesto med prvimi, zlasti zaradi svojih monografij slovenskih pokrajin. Ne glede na to pa je bil zagovornik kon-

cepcije o celotnosti slovenske zgodovine. K pisanju zgodovine je pritegnil tudi arheologijo. Pomembno je dalje Rutarjevo poljudnejše razširjanje izsledkov znanosti in uporaba te za dokazovanje eksistenčnih pravic Slovencev, kjer so bili narodnostno najbolj ogroženi; to ogroženost je Rutar še posebno čutil kot tolminski rojak.

Rutarjevo zemljepisno delo je predstavil dr. Valter Bohinec pod naslovom »Simon Rutar kot geograf«. Za razliko od prehodnega referenta dr. Bohinec ni uvrstil Rutarja na neko mesto v razvoju slovenske zemljepisne vede. Njegov referat je pravzaprav komentirana bibliografija, ki sega od prvih dijaških opisov v mladostnem dnevniku do pokrajinskih monografij, v katere je seveda vključil tudi zemljepisne preglede. Tretji referent je bil dr. Jaroslav Šašel (njegov referat je bil prebran, ker se avtor zaradi zadržanosti ni mogel zborovanja osebno udeležiti), ki je skušal osvetliti Rutarjev pionirski delež v slovenski arheologiji in konservatorstvu. Rutar je vsekakor prvi slovenski znanstvenik, ki je pritegnil v svoja proučevanja tudi arheologijo, uveljavil je arheološko terminologijo v slovenskem jeziku in se zlasti posvetil proučevanju rimskih cesta na Slovenskem.

Dopolnilo referatu dr. Jaroslava Šašlja je bil prispevek ravnatelja arheološkega muzeja v Splitu, Željka Rapanića, »Simon Rutar u splitskom Arheološkom muzeju« v katerem je prikazana podoba Rutarjevega dela kot asistenta in sodelavca F. Bulića. Rutar si je prve arheološke izkušnje nabral prav v Dalmaciji, tu pa se ni nikoli ugodno počutil. Želel si je vrnitve v domovino, zato so bile neke njegove privatne trditve o predstojniku Buliću plod osebnega nezadovoljstva. Predzadnji referent dr. Milko Matičetov je govoril o Rutarjevem narodopisnem delovanju. Bolj kot analiza Rutarjevega dela je iz referata izzvenelo opozorilo bodočim raziskovalcem, zlasti ker je veliko gradiva, ki ga je bil Rutar zbral, še vedno neobdelanega. Poslednji referat Branka Marušiča »Tolminska v delih Simona Rutarja« je zapovrstjo pregledal vse tiste objave, v katerih je Rutar govoril o svoji ožji domovini — Tolminski. Njih število je razmeroma veliko, kar govori za Rutarjevo navezanost na domače kraje, istočasno pa imajo te objave tudi naradnoobrambni karakter.

V diskusiji, ki je sledila vsem šestim prebranim referatom, se je prvi oglašil Viktor Vrbnjak, knjižničar Pokrajinskega arhiva v Mariboru, ki je iz neobjavljene korespondence zasnoval diskusijski prispevek o Rutarjevih zvezah s štajerskimi Slovenci. Profesor gimnazije v Tolminu Janez Dolenc je opozoril, da je Rutarjeva zgodovina Tolminske pobudila mnoga Pregljeva in Bevkova dela. Obravnava tega bi bila lahko predmet posebnega referata, ki bi bil seveda predvsem literarno-zgodovinski.

B. Marušič je podal ob zaključku še sklepne misli. Pravo vrednost bodo prebrani prispevki doživeli takrat, ko bodo natiskani. Tisk je prevzel Goriški muzej, ki bo celotno gradivo objavil v »Goriškem letniku«. Drugo opozorilo zborovanja je, da bi se Rutarjevi izbrani spisi tiskali v izboru klasikov slovenskega zgodovinsopisja. Kot tretjo oddolžitve slavljenju je omenil že pred štiri leti povedano misel profesorja Grafenauerja, da bi se Rutarju najboljše oddolžili, če nadaljujemo njegovo delo pri poglobljenem proučevanju zgodovine Tolminske.

Prijateljski večer, ki ga je pripravila skupščina občine Tolmin, je naznanil drugi dan Rutarjevega slavlja. Dopoldne je sledila krajša slovesnost ob odkritju spomenika, ki so ji prisostvovali mnogi predstavniki družbenopolitičnega življenja tolminske občine, občani Tolmina in udeleženci na zborovanju prejšnjega dne. Slavnostni govornik je bil predsednik ZKPO občine Tolmin Ivan Jermol, spomenik je odkrila muzejski svetnik Marija Rutarjeva. Udeleženci zborovanja so se nato podali na izlet po Baški grapi do Ruta. 30 udeležencev se je v prelepem jesenskem nedeljskem dnevu najprej zaustavilo v Koritnici pri Grahovem, kjer jim je višji kustos Goriškega muzeja Drago Svoltjšak prikazal arheološko podobo Baške grape. Naslednji postanek je bil v Rutu, v naselju skoraj 700 m nad morjem pod goro Rodica. Ta vas je z bližnjimi naselji bila od 13. stoletja dalje kolonizacijski nemški otok sredi slovenskega strnjenelega ozemlja. Ta posebnost je privlačevala znanstvenike, zlasti jezikoslovce. Razlagalcev rutarske posebnosti v zgodovini in danes je bilo nekaj, zanimiva pa je bila zlasti socialnogeografska razlaga ravnatelja podbrške osnovne šole Aljoše Berginca. S povratkom v Tolmin v zgodnjih večernih urah se je Rutarjevo slavlje v Tolminu končalo. Ob priliki zborovanja je tolminska knjižnica pripravila priložnostno razstavo Rutarjevih del.

Branko Marušič